

Conferència pronunciada en l'acte del 10è Aniversari de Quadern Cultura i Societat Civil

per Vicenç Villatoro

Em sembla que la primera vegada que vaig sentir parlar del terme "societat civil" va ser en l'àmbit d'unes classes d'història del pensament, a la Universitat. La fórmula encara no era de moda i se'ns presentava com una descoberta suggeridora i amb moltes possibilitats d'introduir-la a la vida pràctica del tardo-franquisme. Vèiem, o creïem veure o ens semblava entendre, que el concepte de societat civil contraposat al de societat política, donava un sentit al debat cultural, al debat de les idees i els valors, a l'esforç de la intel·ligència per pensar. Estàvem acostumats a interpretar la societat sota la llum de les relacions de producció, com si el nivell socioeconòmic de la realitat relegués la cultura i el pensament a una estricta excrecència quan no un camuflatge de la veritable naturalesa profunda de les coses, si més no en les teories. Després, en la pràctica estàvem acostumats també a interpretar la realitat com a política, com a marcada i generada per la qüestió del poder polític. En aquest panorama on la reivindicació del debat cultural semblava una ingenuïtat, un oblit momentani que el diner i el poder -i no pas les idees- són els que mouen el món, el concepte de societat civil entesa com a marc de la confrontació ideològica, com a camp de batalla per a l'hegemonia i el consens en les idees, ens feia concebre com a útils els esforços públic o privats en la vida cultural. Les idees no hi apareixen com a simples excrecències de l'economia, sinó com a cuirasses intel·lectuals dels sistemes, tan sustentats en la força com en el consens. A través del concepte de societat civil, si més no del que a mi em va semblar entendre per societat civil, canviar les coses no volia dir necessàriament pendre palaus d'hivern i ordenar els canvis llavors des del poder, sinó que canviar les maneres de pensar podia ser també una fórmula vàlida de canviar-les i a més una fórmula que es podia començar a aplicar immediatament -sense esperar una cojuntura favorable en les condicions objectives, per autocaricaturitzar-nos el llenguatge- i sense necessitat de fer de la política estricta l'única manera de fer coses. En l'ambient de moderada èpica quotidiana del tardo-franquisme, aquesta sensació d'estar fent alguna cosa positi-

va, de ser útil al mateix temps de fer allò que venia de gust fer, feia del terme "societat civil" una fórmula agradable i fotogràfica. Fins i tot en les seves paraules literals: això de "civil" sona bé gairebé sempre -amb excepcions que suposo compartides- perquè la tendència natural és a contraposar-ho a "militar" i perquè se'ns associa en la ment a paraules com civilitat, civisme, civilització, etcètera. La fórmula, en conseqüència, era prou bonica per posar-se de moda.

De fet, s'hi va posar. De cop i volta tothom va començar a parlar de societat civil. Des de tots els punts de vista. Amb la moda, el concepte es va a anar ampliant, diluint. No tothom que en parlava volia dir el mateix. Es perdia, d'una banda, aquesta sensació de camp de batalla intel·lectual. Anava agafant un sentit descriptiu de tot allò que no era estrictament polític, estrictament Estat o adminis-

ració. El terme ens ha arribat una mica aigualit. Suposo que ara quan parlem de societat civil estem parlant, per convenció, de totes aquelles iniciatives sorgides de la societat al marge de l'administració, de tots les formes d'associació i organització de les quals la societat es dota sense la participació o l'impuls de l'Estat. En aquesta convenció, anomenaríem "Societat civil" a la xarxa d'entitats i organitzacions de tota mena, sorgides dels interessos comuns i espontanis de grups de ciutadans. Xarxa, trama o pura juxtaposició. Gran sac on hi cap des del Barça presentat sovint com la màxima expressió quantitativa de la força de la societat civil catalana i de la tendència del país a generar una societat civil potent- fins als ateneus llibertaris o allò que quedi d'ells, des de les corals als grups filatèlics. No sé honestament si tot plegat té molta relació, si hi ha un gran parentiu entre totes aquestes entitats i organismes. El cas és que "societat civil", en aquesta convenció, ja no s'oposa a relacions socio-econòmiques ni a societat política, sinó estrictament a administració.

Allò que no és administració és civil. El terme ha perdut gruix significatiu, però ha guanyat difusió. Si el fem servir dintre la convenció, serveix per entendre'ns.

Sant A. Mª Claret, 2
Tel. 725 01 26 - SABADELL

És curiós que aquest terme que hem anat transformant per convenció al llarg de la transició democràtica serveixi, al meu entendre, més aviat per explicar una situació prèvia a la transició que no pas la resultant. En el tardofranquisme i primers anys de la transició, aquest món de la no-administració, per dir-ho així, aquesta xarxa d'entitat i associacions, apareixia con una realitat sòlida i definida, clarament diferenciada d'un Estat-administració que tenia una altra lògica i una altra orientació. Si la societat civil era el territori de la confrontació de les idees, aquella societat civil havia assistit a la victòria d'unes idees democràtiques mentre l'Estat encara vivia en el totalitarisme. Tots ho tenim present a la memòria: L'esperit, l'horitzó ideològic d'aquella societat civil a Catalunya apareixia globalment com a enfrontat amb l'Estat, sustentadors de models i de valors diferents.

La batalla de la transició - i perdó per la utilització d'un mot batalla, evidentment massa èpic - la va guanyar la democràcia perquè la societat civil havia optat per la democràcia. Va ser això el que va vèncer la inèrcia d'autoperpetuació d'un Estat autoritari. Aquest Estat va percebre que no es podia eternitzar el "decalage" societat civil. Ho va percebre, potser, fins i tot amb més intensitat de la que convenia. Em sembla que han passat prou anys per poder-ho dir amb veu alta i sense por que se n'adonin: estic convençut que els partidaris de la pervivència del totalitarisme van sobrevalorar l'arrelament dels ideals democràtics en el país perquè la societat civil del país -és a dir, allò que estava organitzat del país- sustentava aquests ideals democràtics. Poc convençuts de la seva força, aquests sectors van atribuir massa força al contrari: al cap i a la fi el segment organitzat del país era un segment estret i corrien per sota dosis molt grans de conformisme o de fraquisme sociològic desorganitzat. Però la vitalitat d'aquest sector concret, la seva presència, imposava. En qualsevol cas, la seva identitat per contraposició a l'administració era molt més clara.

Curiosament, al llarg de la transició aquest esquema clar d'identificació de la societat civil es dilueix i la mateixa societat civil en el sentit convencional que dèiem - es va afeblir. D'una banda, molts dels esforços humans que s'hi havien concentrat s'apliquen directament a la societat política, a la construcció de les noves administracions municipals, a la creació d'una administració autònoma.

Molta gent que havia alimentat la societat civil es passa, per dir-ho així, a l'altra banda. Però és que l'altra banda ja no és tan l'altra banda. Ja no hi ha un decalage essencial entre el model polític que afavoreix la societat civil i el que fa seu l'administració. Poden haver-hi discrepàncies i matisos, però ja no és aquella oposició profunda i absoluta de models. No ens trobem davant d'administracions hostils, malèfiques, instruments al servei d'idees derrotades en l'àmbit de la societat civil, sinó amb administracions que es poden equivocar, que ho poden fer radicalment malament, que es poden haver contaminat dels vicis i les imposicions del poder, però que es manifesten al servei d'un marc ideològic, d'un sistema de valors, semblant al que és hegemònic en la societat civil. Una societat civil que, a més, es veu també afeblida per una caiguda de la febre associativa, per una baixada de tensió en la societat. D'una banda es deleguen en l'administració moltes de les inquietuds i les voluntats que havien fet històricament de motor de l'esperit associatiu. De l'altra, es van imposant universalment formes culturals atomitzades, de consum familiar o individual -televisió, video, discos- que desmobilitzen també els esforços espontanis dels ciutadans o els grups de ciutadans. En aparença, i en termes quantitius, hi ha menys societat civil. I si la societat civil es defineix per contraposició a l'administració, la contraposició queda cada vegada més diluïda. Desapareix la gran discrepància ideològica de fons. I què és societat civil i què és administració en el temps de les subvencions, els convenis i els sponsors? És societat civil la iniciativa espontània amb diner públic, la iniciativa pública amb diner privat, la iniciativa subvencionada, la iniciativa esponsorizada? Supòs que hi ha respostes per tot això. Però ja es un canvi que hi hagi, a més, les preguntes.

En aquestes condicions, és previsible la mort a terminis de la societat civil, la seva cessió progressiva de terrenys a l'administració, el seu ofegament? No tinc vocació profètica, però em sembla que, en general, tendeix a desaparèixer

tot allò que no serveix per a res. La pèrdua d'utilitat és el primer pas cap a la desaparició.

Si, en el terreny de la cultura, posem per cas, cada vegada més l'administració d'una banda i les grans indústries culturals d'una altra prenen la iniciativa -i tenen els mitjans per a realitzar-la, potser hem de desfer les entitats, els ateneus, les associacions, en el museu de les coses que en un moment determinat van servir, però que han deixat de ser útils. Potser és això el que acabarà passant. Però personalment crec que la societat civil -repeteix que en el sentit convencional del terme- encara té coses a dir, utilitats a l'abast. Si la vida cultural fos una estricta competició per a l'organització d'activitats concretes, si estiguéssim només davant d'una cultura entesa com a producció i comercialització de productes culturals, la societat civil tindria un paper subsidiari. Però la cultura és el camp també de les idees, dels valors, dels conceptes. Rera els actes hi ha programes i rera els programes idees. I no havíem quedat, al principi, que la societat civil era precisament l'àmbit de la confrontació de les idees, l'àmbit de la competència per l'hegemonia, l'àmbit de formació del consens? Rera l'administració hi ha un programa i una idea. Hi ha de ser. Votem per això: perquè facin allò que expliquen que volen fer quan ens demanen el vot. ha d'haver-hi projectes de política cultural rera les actuacions de l'administració, tot i que quan hi hagi projectes hi haurà acusacions de dirigisme. Però serà la concurrència de la societat civil, l'organització de la societat civil entorn d'idees i interessos, el que garantirà la pluralitat, el que completarà les opcions de l'administració, el que posarà en circulació -o retirarà de la circulació- els valors i els conceptes, potser els mateixos valors i conceptes que l'administració farà o deixarà de fer seus quan la societat civil els hagi consagrat o bandejat com a consensuables. Serà la societat civil la que crearà, contrastarà, suportarà projectes de política cultural alternativa.

AMB TOTA SEGURETAT...

MSS

Mútua de Seguros de Sabadell

Indústria, 16

Tels. 725 91 33 - 725 93 43 SABADELL

AMB TOTA SEGURETAT...

MSS

Mútua de Seguros de Sabadell

Indústria, 16

Tels. 725 91 33 - 725 93 43 SABADELL

Acabem, potser, amb un exemple. Durant tot el període democràtic, les administracions han tingut la temptació creixent de fer servir la cultura com a propaganda i exigir, en conseqüència, a les seves iniciatives culturals una rendibilitat immediata, una altíssima audiència des del principi, un ressò al més alt possible. Són objectius lícits, però segons com s'apliquin poden crear un contrasentit: l'administració pot arribar a actuar, en cultura, com el més àvid promotor comercial i les ganes que allò que es fa tingui ressò pot acabar-se fent només allò que tindrà ressò segur, tal com ho faria el promotor comercial més conservador. Això, que està passant en alguns casos, sembla exactament al contrari del que seria lògic: que l'administració garantís aquella oferta cultural que considera necessària per a la col·lectivitat quan les lleis de mercat no farien possible el manteniment d'aquesta oferta, potser per massa minoritària o perquè exigeix un esforç mantingut amb resultats només a mig termini. Perquè és possible que en aquest panorama sigui, justament, la iniciativa de la societat civil, la seva tenacitat, la que permeti crear o mantenir aquesta oferta corregint els efectes sobre el conjunt de l'oferta cultural de la desviació de l'actuació administrativa. La vida cultural, precisament perquè és el marc de la confrontació de les idees, del pensament, de les opcions, necessita de l'esponjament d'una societat civil mòbil i activa, amb iniciativa, capaç d'arribar allà on no vol o no pot arribar l'administració. De ser-ne també el contrapunt. Durant molt temps s'ha dit, com un afalac, que mentre Espanya era un Estat sense societat civil, Catalunya era una societat civil sense Estat. Era un afalac, perquè la societat civil -podria ser, en algun sentit, un terme emparentat amb "nació"?- apareixia com un fet per dirho així natural, profund, arrelat, mentre l'Estat sona més aviat a superestructura, a afegit, a ortopèdia. Potser sí, però jo estic convençut que sense alguna de les dues comes un país va coix. Ara comencem a tenir una quota pròpia d'Estat, que ens podria començar a donar l'oportunitat de caminar amb una certa normalitat. Seria suïcida que ens amputéssim, per voluntat o per inèrcia, l'altra cama. La societat civil, naturalment.

Consideracions entorn d'un escut

per Pere Roca i Garriga

No em refereixo, com algú podria pensar, a l'escut de Sabadell, amb aquella ceba dels nostres mals de cap que, pel que es veu, hi està ben arrelada. No. Aquest tema heràldic ja ha estat a bastament tractat, primer per Ferran de Sagarra (any 1927) i, més ençà, per Mossèn Ernest Mateu (1966), i encara per d'altres estudiosos. No vull insistir-hi, perquè això semblaria la cançó enfadosa. Deixem la ceba en pau!

No a aquest escut, doncs, sinó a un altre que a penes si ha meregut l'atenció dels sabadellencs, tot i que és a la vista del públic i ocupa un lloc bastant honorífic, com veurem. Es tracta d'un senyor escut, de singulars característiques, que hi ha esculpit a la façana lateral -la del carrer de Gràcia- de l'església parroquial de Sant Feliu. Em podreu dir que a la dita façana no n'hi ha pas un de sol, d'escut, sinó que n'hi ha dos. I és veritat un damunt de cadascun dels dos portals. Però el de més cap a la Plaça de Sant Roc, que és molt seriós, i d'unes característiques heràldiques que podríem qualificar de correctes, el deixarem per una altra ocasió. El que m'interessa és l'altre, el que hi ha damunt del portal de l'església que s'encara amb el carrer de Sant Quirze.

És, com deia, un escut singular, en els diversos sentits d'aquesta paraula. Si us l'heu mirat amb atenció, haureu vist que és format pels següents elements: l'escut o blasó propiament dit, on hi ha, al camp de la meitat superior, una banda que va de l'angle superior esquerre a l'inferior de la dreta, amb la llegenda VIRTUS ET LABOR i, als espais triangulars que queden lliures, una J (inferior esquerra) i una C (superior dreta). A la meitat inferior, els quatre pals (erròniament anomenats barres) de Catalunya. Volant pel cim una ampla tira ondulant, amb la divisa LABOR PRIMA VIRTUS. No és timbrat amb casc ni corona ni cap altre element heràldic. El total d'escut i divisa és envoltat per dues frondoses branques de roure en relleu que constitueixen el seu marc.

A mi, aquest escut, que deu fer més de metre i mig d'alt i que es veu tan bé pujant pel carrer de Sant Quirze, sempre m'ha semblat, per dir-ho així, poc heràldic. Té tot l'aire de no pertanyer a cap llinatge i que ha estat inventat per algú, i que conseqüentment era inútil cercar-lo en repertoris i catàlegs d'armes i blasons nobiliaris. Sabadell que, a diferència d'altres poblacions del país, és tan pobre en elements d'aquesta mena, encara ens en posa un de fals que ha de fer riure els historiadors. Fora de les armes dels Amat de Palou, dels Olzina, dels Calders, que, per veure'ls cal anar-los a cercar amb molt bona voluntat a Can Deu (als darreres de la masia), a la masia de Can Feu, i a les sales del nostre

Comunicació presentada i llegida a la Sessió Plenària de la Fundació Bosch i Cardellach del 27 d'abril de 1993.

Foto: P. Monistrol

Museu d'Història, respectivament, res de res. Som, per dir-ho així, una ciutat "desarmada".

Tomant al nostre escut del VIRTUS ET LABOR, hem de referir-nos a l'església parroquial de Sant Feliu, que és on es troba. Tots sabem la poca antiguitat o, més ben dit, la seva modernitat. Incendiada l'església antiga el 27 de juliol de 1909, en els excessos de la famosa Setmana Trágica, els sabadellencs es van haver d'espavilar per fer-ne una de nova planta, ja que es veié clar que el que restava de l'anterior no podia aprofitar-se. Així ho dictaminaren els tècnics. A l'efecte, es creà una Junta Constructora, la qual tingué a la seva cura encarregar el corresponent projecte i aplegar els cabals que es necessitaven per portar endavant l'obra. Després de diverses temptatives, el projecte de la nova església de Sant Feliu s'encarrega a l'arquitecte barceloní Enric Sagnier i Villavecchia, autor, entre d'altres obres importants, del Temple Expiatori del Sagrat Cor, del Tibidabo, començat el 1902.

Encara que l'assumpte de la reconstrucció es planteja, per dir-ho així, l'endemà mateix del desastre, les obres no començaren en ferm fins a principis del 1914. Com és de suposar, foren unes obres que duraren una pila d'anys i així s'hagué d'esperar fins a mitjan 1921 per procedir a la benedicció i utilització del nou temple. En aquelles dates ja s'havia cobert i, per bé que desmantellat, podia servir per a la celebració del culte. La façana de la Plaça Sant Roc, no hi era, com tampoc el mur definitiu de llevant, situació que es prolonga una